

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
факультет культури і мистецтв**

кафедра вокалу та хорових дисциплін

**УКРАЇНСЬКИЙ ПІСЕННИЙ ФОЛЬКЛОР У НАВЧАЛЬНО-
ВИКОНАВСЬКІЙ ПРАКТИЦІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ
СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Кваліфікаційна робота (проєкт)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконав: студентка
Спеціальності 025 Музичне мистецтво
Освітньо-професійної (наукової)
програми Музичне мистецтво
Куриленко Тетяна Василівна

Керівник к.п.н., доцент Гунько Н.О.
Рецензент к.мист., доцент Чехуніна А.О.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади вокального розвитку учнів ДМШ засобами пісенного фольклору	6
1.1. Народна пісенна творчість – основа музично-естетичного виховання підростаючого покоління.....	6
1.2. Характеристика українського пісенного фольклору як засобу розвитку вокальних здібностей учнів.....	10
РОЗДІЛ 2. Практика використання української народнопісенної творчості у навчальному процесі ДМШ	16
2.1. Методика застосування творів малих фольклорних форм.....	16
2.2. Залучення творів різних жанрів українського пісенного фольклору у навчально-виконавську діяльність учнів.....	20
ВИСНОВКИ	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	28
ДОДАТКИ	
Додаток А. Сценарій концерту	33
Додаток Б. Афіша концерту	38
Додаток В. Нотний матеріал концертної програми.....	39

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства, відродження духовної культури українського народу визначаються нові напрями і пріоритети освітньої галузі та системи позашкільної мистецької освіти, які задекларовані в директивних освітніх документах: Законах України «Про освіту» [15], «Про культуру» [14], «Про позашкільну освіту» [13], «Концепції сучасної мистецької школи» [20], «Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школа естетичного виховання)» [35], та ін. У них підкреслюється, що первинність культурно-історичних традицій народу, діалектична єдність їх із загальнолюдською культурою залишаються вихідним принципом у конструюванні змісту сучасної мистецької освіти і виховання. І базове місце у цьому процесі належить фольклору, як найдавнішій формі людської культури, що доніс до наших днів естетичні уявлення минулих поколінь, вивірений сторіччями художній досвід.

Тому у сучасній музичній педагогіці проблема музичного розвитку школярів засобами українського пісенного фольклору, стає однією з ключових і викликає потребу нового, поглибленого підходу до мистецького виховання і навчання підростаючого покоління українців.

В українській пісні відтворюється світогляд народу, його морально-етичні та естетичні цінності, педагогічний геній, багатовіковий досвід виховання у дусі високої духовності та моралі. Саме український пісенний фольклор є природним підґрунтям для загального музично-естетичного розвитку й становлення музичної культури учнів, комплексного формування спеціальних музичних здібностей (музичного слуху, ладового й музично-ритмічного відчуттів, музичної пам'яті тощо) та відтворення їх у вокально-виконавській діяльності. Тому українська народна пісня стає основою навчального

музичного матеріалу у формуванні вокальних умінь і навичок учнів позашкільних навчальних закладах мистецького спрямування.

На значення фольклору у вихованні особистості наголошували видатні українські мислителі Г. Сковорода та Т. Шевченко, І. Франко та Леся Українка, Б. Грінченко та М. Драгоманов. Багато досліджень, присвячених використанню музичного фольклору у навчально-виховному процесі, належать О. Духновичу, М. Леонтовичу, М. Лисенку, М. Вербицькому, М. Максимовичу, С. Миропольському, С. Русовій, П. Сокальському, В. Сухомлинському, К. Ушинському тощо. Питанням виховання духовного потенціалу особистості засобами музичного фольклору присвячені праці багатьох сучасників, серед яких А. Авдієвський, О. Дей, С. Садовенко, О. Смоляк, М. Стельмахович, М. Дмитренко, А. Іваницький, О. Олексюк та інші. Важливе місце у теорії і практиці виховання особистості засобами музично-пісенної творчості посідають праці В. Костенка, Ф. Погребенника.

Автори стверджують, що процес виховання та навчання дітей шкільного віку, побудований на основі народних традицій та фольклору, позитивно впливає на розвиток емоційних проявів та активного спілкування учнів між собою та з дорослими; формування ціннісних поглядів дитини на оточуючий світ і пізнання свого «Я» в ньому; вивчення рідної мови, звичаїв та культури, розвиток інтелекту, самосвідомості й духовності, музично-творчих та вокальних здібностей, уміння погоджувати свої дії під час музично-виконавської діяльності.

Безсумнівно, тема фольклору є достатньо дослідженою, але в більшості своїй розглядається у мистецтвознавчому (окремі жанри та види автентичного фольклору) та загальнопедагогічному (виховний вплив фольклору на розвиток особистості) аспектах.

При цьому вплив пісенного фольклору на розвиток вокально-виконавських здібностей учнівської молоді у сучасних дослідженнях висвітлено недостатньо. Це й пояснює актуальність теми нашої творчої

кваліфікаційної роботи **«Український пісенний фольклор у навчально-виконавській практиці учнів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів».**

Мета розкрити педагогічний потенціал українського пісенного фольклору в контексті вокального розвитку учнів дитячих музичних шкіл.

Задля досягнення поставленої мети визначено низку конкретних **завдань:**

- Висвітлити соціально-культурні аспекти використання українського пісенного фольклору у навчально-виховному процесі ДМШ;
- Проаналізувати властивості українських народних пісень й визначити їх вплив на розвиток вокальних здібностей учнів ДМШ;
- Обґрунтувати конститутивну роль народнопісенного репертуару в вокально-виконавському становленні юного співака.

Об'єкт дослідження – вокальний розвиток учнів дитячих музичних шкіл.

Предмет дослідження – процес впливу українського пісенного фольклору на розвитку вокально-виконавських здібностей учнів ДМШ.

Практична значимість одержаних результатів – матеріали дослідження можуть застосовуватися у педагогічній та вокально-виконавській практиці, слугувати методичним матеріалом при викладанні музичних дисциплін (вокал, ансамбль, музична література) у позашкільних навчальних закладах початкової музичної освіти та фахових дисциплін (методики викладання музичних дисциплін, постановки голосу, солоспіву, вокального ансамблю, історії українського мистецтва тощо) та при підготовці концертних програм.

Структура творчої кваліфікаційної роботи. Пояснювальна записка до творчої кваліфікаційної роботи (Концертна програма) складається зі вступу, двох розділів, чотирьох підрозділів, висновків, переліку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВОКАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ДМШ ЗАСОБАМИ ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ

1.1. Народна пісенна творчість – основа музично-естетичного виховання підростаючого покоління

У сучасних програмах естетичного виховання підростаючого покоління впроваджено концепцію організації навчально-виховного процесу на основі української національної культури. В узагальненому вигляді вона полягає у визнанні провідної ролі музичного фольклору в музично-естетичному вихованні дітей; у зверненні до народної музичної творчості крізь призму її життєвих зв'язків з духовним, матеріальним та практичним світом людини; в розгляді українського музичного фольклору в діалектичній єдності з фольклором інших народів; у розкритті естетичного змісту народної музики на основі досягнення учнями сутності й особливостей музичного мистецтва.

Саме таке виховання втілює у мистецьку освіту духовну культуру нації, історичний досвід та надбання народу. Музичне мистецтво постає певною інтерпретацією культурно-історичного розвитку суспільства, збереженням основних цінностей епохи та людства загалом. Відомий український фольклорист та композитор Ф. Колесса зазначав: «Український народ, обдарований вже від природи тонким музичним почуттям і незвичайною співолобністю, виливає у музиці свою сердечну, з глибин душі пливучу сповідь» [17, с. 248].

Музично-пісенна спадщина українського народу є високохудожньою за змістом, глибоко емоційною і різнобічною щодо засобів виразності, вона здатна зачепити за живе, викликати кохання і співпереживання, радість і смуток, гнів і непримиренність. Якщо виховання розуміти як певний і систематичний цілеспрямований вплив

на психіку вихованця, з метою його особистісного розвитку, то можливості пісенного фольклору можна вважати безмежними. Саме висока художність і поетичність, що притаманні народним пісням, виступають наймогутнішим виховним чинником. Адже найкращі фольклорні зразки допомагають виховувати в особистості високі моральні, естетичні та світоглядні якості. Отже, не випадково в піснях усіх часів головною дійовою особою є позитивний герой, його прекрасні, піднесені емоції.

Підкреслюючи вагоме значення народно-пісенної творчості у духовному житті народу, Ф. Колесса писав: «Народні пісні... пробуджують любов і повагу до рідного слова. Українська народна поезія пронизана гуманними і свободолюбивими ідеями, розвиває і піднімає все, що тільки є хорошого і прекрасного в душі людській, тому має освітній і виховний вплив на маси...» [17, с. 245-246]. І не випадково, пріоритетне місце в педагогічній спадщині Ф. Колесси займає «Шкільний пісенник», у якому 226 пісень подані відповідно методичним вимогам навчання співу. Головна мета посібника, як зазначає сам автор, подати пісенний матеріал для науки співу таким чином, щоб за його допомогою «привчалася молодь пізнавати і цінити народну творчість і проникатися її духом» [18, с. 3]. При цьому педагог наголошує, що «високий артистизм і поезія, які відображуються в народних піснях, – це наймогутніший виховний засіб» [18, с. 6].

На думку видатних українських композиторів і педагогів М. Лисенка, М. Леонтовича, Я. Степового, К. Стеценка, В. Верховинця, народна пісня має завжди бути частиною змісту музичного виховання дітей, завдяки якій відбуватиметься пізнання рідної музичної культури.

Українській народній пісні властиві багатство слова, мелодика, точність слововживання, перлини діалектів і образів, емоційність та історична достовірність. У пісні розкривається душа народу, характер, його естетичні смаки, ставлення до об'єктивної дійсності і суспільних

явищ. Пісня – надзвичайно вагома частка світогляду народу, його освіченості, моралі. Тисячі народних пісень, які дісталися нам у спадщину, – це результат творчості багатьох поколінь народу. На поетичну і музичну досконалість українських пісень, вказують й зарубіжні мистецтвознавці: «Українські народні пісні не тільки можуть зрівнятися з піснями інших народів, а й перевершують їх ніжністю, чутливістю, багатством і глибиною почуття та мелодійністю» (К. Францов, Австрія); «Українські пісні та думи, з їхньою скорботою, близькою всім, сповнені великого вселюдського змісту» (В. Ролстон, Британія); «Для козака шабля – його хрест, перемога – його Бог, а пісня – його молитва» (Д. Чамполі, Італія); «З давніх давен славилася українська земля своїми співцями-бандуристами. В їхній музиці відображено історію народу, його героїчне минуле, а в піснях втілено його мрії про щастя» (М. Тодоров, Болгарія) [29, с. 122, с. 309, с. 354, с. 263].

Видатний український вчений, філолог, фольклорист О. Потебня наголошував, що пісня така ж давня, як і мова, є продуктом колективної праці, витвором багатьох поколінь. «З мови й пісні розвиваються першоелементи духовної культури, на їхній основі зростає національна література, музика, філософське сприйняття світу» [36, с. 74]. Тому справді цивілізований народ оберігає рідну мову й пісню. Загальновідомо, що чим вищим є інтелектуальний рівень людини, тим більше вона піклується про збереження і розвиток своєї пісні.

Жоден жанр музичної творчості за силою свого впливу на емоційний світ людини не може зрівнятися з народною піснею. Безпосередньо впливаючи на почуття і настрої, народна пісня глибоко усвідомлюється особистістю, впливає на її інтелектуальний розвиток, формує ставлення до навколишнього світу, сприяє процесу становлення національної самосвідомості. Адже найвищим призначенням творів народної музично-пісенної спадщини є розкриття того чи іншого ідеалу, що

закладений в ній автором-народом. Саме тому пісенний фольклор має можливість комплексного ідейно-емоційного впливу на вихованців.

Завдяки сильному емоційному потенціалу народна пісня допомагає досягнути закладені в ній національні морально-естетичні ідеї, виробляючи ціннісне ставлення до явищ дійсності. Доступність сприйняття художнього образу народної пісні забезпечується чітким розумінням поняття добра і зла, застосуванням алегорій, метафор, порівнянь при зображенні подій, душевного стану героїв, що дає змогу в уяві ідентифікувати себе з ними, симпатизувати їм.

Естетична насолода, яка викликана творами народної музично-пісенної творчості, викликає в особистості творче піднесення. Захоплююча краса й досконалість народної пісні вчить особистість глибше цінувати людину, усвідомлювати велич її творчих сил і здібностей. Завдяки цьому фольклор впливає на формування національної свідомості молоді людини, розвиваючи в ній інтерес до відродження української культури.

Єдність поетичного тексту і музичної мови народної пісні дає можливість найбільш повно й глибоко впливати на психіку дитини, яка характеризується підвищеною емоційною виразністю. Правдивість творів, їхній нерозривний зв'язок з життям дають можливість досягти значних результатів у процесі виховання духовної культури учнів.

І чим досконалішою є пісня в музичному аспекті, тим сильнішим є її емоційний вплив. Водночас вона стає своєрідним посібником життя, безпосередньо впливаючи на формування національної гідності, становлення стійких переконань, активної життєвої позиції. Незалежно від жанру й змісту, пісня завжди відображає народні ідеали, традиції, які викристалізувалися протягом багатьох століть, і нині є цінним знаряддям морального та духовного відродження, значною мірою впливаючи на морально-естетичне та світоглядне виховання підростаючого покоління.

Українські пісні хвилюють глибиною думок, відвертістю, мелодійністю, багатством почуттів і настроїв. Більшість з них є взірцем художньої досконалості, такої гармонії змісту і форми, на яку здатний тільки колективний геній народу. Пісня розкриває найкращі риси й якості людського характеру і сприяє моральному вихованню особистості. Вона вчить відчувати прекрасне, пробуджує бажання творити красу навколо себе, доносити і передавати її іншим людям, що є основою естетичного виховання. Глибоко й всебічно впливаючи на почуття і настрої, народна пісня відіграє неабияку роль у розвитку свідомості особистості в її ставленні до навколишнього світу. Це пов'язано з тим, що у народних піснях втілені моральні ідеали певної епохи, а в центрі її уваги перебуває особистість (людина) з усіма її якостями та рисами національного характеру.

Проте найбільшого виховного впливу пісня набуває за умови правильного аналізу поетичного тексту, засобів її музичної виразності, що сприяє підвищенню ефективності виховного впливу твору на свідомість особистості учня.

1.2. Характеристика українського пісенного фольклору як засобу розвитку вокальних здібностей учнів

З багатьох питань, що постають сьогодні перед музичною педагогікою у зв'язку з використанням народно-пісенної спадщини вельми гостро постає питання щодо ефективності використання пісенного фольклору у вокальному розвитку учнів позашкільних закладів початкової музичної освіти. Адже наразі склалися нові умови життя, змінилися ладотональна і ритмічна основа сучасної музики, набуло розвитку музичне мислення композиторів. Це, безумовно, не могло не відбитися на такому оцінному ставленні частини педагогів-вокалістів до народної пісні, яке не завжди збігається із загально

прийнятими принципами добору навчального репертуару задля формування вокально-виконавських навичок маленьких співаків, у якому чільне місце мають посісти саме народні пісні у супроводі фортепіано.

На доцільності використання народно-пісенної творчості у процесі вокального навчання наголошували О. Потебня, А. Іваницький та інші вітчизняні фольклористи та педагоги. Про користь виховання голосів на народно-пісенній основі писав у сорокових роках ХХ сторіччя автор угорської системи музичного виховання Золтан Кодай, який наполіг на введенні вокальної народної музики у всі структури національної освіти. Завдяки його системі, яка стала основою музичного виховання Угорщини від дошкільних закладів до музичної академії, найпрогресивніші принципи та методи музичного виховання базувалися на особливостях угорської народної пісенності.

На безліч виконавських зручностей українських народних пісень, які є безцінними для вокальної педагогіки початкового етапу навчання, звертав увагу й видатний фольклорист, композитор і педагог Ф. Колесса. Він зазначав, що мелодійна простота, надзвичайна виразність, краса та довершеність – комплекс ознак народних пісень, які пройшли історичний шлях природного професійного відбору через виконання багатьма поколіннями співаків усної традиції, і залишили в собі саме ті виконавські зручності, що є природними для голосового апарату співака [18].

Отже, українську народну пісню можна використовувати у вокальному навчанні як первинний дидактичний матеріал, який містить значні потенційні можливості педагогічного впливу на формування індивідуальних найбільш яскравих вокально-виконавських якостей учня.

Потенційні педагогічні можливості українських народних пісень доцільніше розглянути через призму поєднання двох основних вокальних методів – опорно-дихального та фонетичного. Адже добре

відпрацьоване дихання надає вокалістові можливість співати широкі музичні фрази, а легка чітка дикція не буде переривати мелодію важкістю слів.

Виходячи з фізіології співочого процесу, зручними для вокального дихання будуть пісні, у яких:

- фраза починається з мелодійної вершини (яка найчастіше відповідає головному слову фрази) та поступово спускається вниз (так звана вершина-виток). В цьому випадку учень може всю увагу зосередити на виконанні найбільш складного – високого – звуку, доки в нього на це вистачає повітря;

- мелодія пісні складається із невеликих хвилеподібних фраз, які співпадають з енергетичним контуром мовленнєвого висловлення: спрямуванням до фразового наголосу (мелодійної вершини), що супроводжується підвищенням тону та прискоренням темпу мовлення та низхідними мотивами, які пов'язані з уповільненням темпу й динамічним затуханням у заключних фразах.

І якщо при цьому фрази дорівнюють темпу виконавського дихання, то подібні музичні приклади є найбільш вдалим з методичного боку для співака-початківця.

Саме переважна більшість українських народних пісень побудована за описаними вище принципами. Прикладом можуть слугувати такі пісні, як «Галя по садочку ходила», «Ніч яка місячна», «В кінці греблі шумлять верби», «Ой ти, дівчино зарученая» та ін.

Чимало народних пісень побудовано за принципом поєднання коротких фраз, частина з яких має хвилеподібну мелодійну лінію, а інша демонструє низхідний рух від вершини-витоку («Їхав козак за Дунай»). Хвилеподібні фрази, які з кожним разом підіймаються на нову висоту, характеризують пісні «Ой чий то кінь стоїть». «Тече річка невеличка», «Ой за гаєм, гаєм», «Ой співаночки мої» тощо. А пісня «В кінці греблі

шумлять верби» вражає повною відповідністю мелодійного руху виконавським та емоційно-виразовим нюансам.

Необхідно відзначити, що переважна більшість народних пісень має невеликий співочий діапазон, який не виходить за межі робочого регістру учня-співака і є дуже зручним для роботи на початковому етапі його навчання.

На початковому етапі формування вокальних здібностей дітей особливого значення набуває використання українського дитячого пісенного фольклору, у якому знаходять відображення не лише естетичні й етичні ідеали, а й психологія, фізіологія та дидактика музичного виховання учнів. Адже саме дитячий народний репертуар сприяє розвитку ладового відчуття, формуванню вокально-інтонаційних навичок.

Близькі дитячому сприйманню пісні, побудовані на кількох звуках, у цьому розумінні мають велике значення, оскільки дітям не потрібно тримати в пам'яті розгалужену мелодію і складний текст. Вони охоче виконують ці пісні, отримуючи не лише емоційне задоволення – у них виховується почуття метро-ритму, адже дитячі заклички, лічилки, дражнили й скоромовки, як правило, мають чітку ритмічну організацію. Мелодичне наголошення їх збігається з мовленнєвими наголосами й римуванням вірша. Ритмічна організація визначається як акцентами, так і більшими тривалостями.

Аналіз значної частини дитячого репертуару й дорослого, що виконується для дітей, показує, що його основу складають пісні, побудовані на 2-3-х звуках, що охоплюють інтервал терції чи кварта. Іноді в них зустрічаються розвинені наспіви на тетра хордах, які, як правило, запозичені з дорослого репертуару. Серед дорослого репертуару для дітей необхідно виділити колискові пісні, які мають неабияке педагогічне значення. Колискові пісні приваблюють своєю простотою, безпосередністю, ніжністю, співучістю, їх розучування

корисне для встановлення координації між слухом і голосом та формування співацької навички кантиленного звучання.

Важливим аргументом щодо активного впровадження у вокальне навчання учнів ДМШ народних пісень слугує особливість фонетики української мови, яка вирізняється великою кількістю голосних, що перемежуються з пом'якшеними та дзвінками приголосними й у процесі мовлення не змінюють свого звучання, не редукуються. Більш того, українським голосним звукам притаманне природне округлення, що є безцінним позитивним моментом для вокального навчання. Простота та лаконічність музично-поетичної стилістики українських народних пісень також сприяє органічності й природності їх сприймання та виконання.

Отже, переваги народної пісні (як навчально-виховного матеріалу) і народної піснетворчості (як методу вокального навчання) полягають у наступному:

- Через внутрішній зв'язок співу з рідною мовою формується навичка «розспівного мовлення»;
- Варіювання мелодійного тексту народних пісень сприяє інтонаційно-імпровізаційному розвитку учнів;
- Гарні мелодичні звороти пісенного фольклору, що мають діапазон притаманний необробленим голосам, сприяють природному розвитку голосового апарата дитини;
- Мелодійні повтори, які характерні народним пісням, допомагають виконавцю краще осмислити й передати у співі їх сюжетно-емоційну канву;
- Багатоаспектність тематики, жанрове та стильове розмаїття народнопісенної творчості впливають на розвиток вокально-виконавських та артистичних навичок юних співаків.

Наведені вище переваги, свідчать про те що народна пісня є основою початкового дидактичного репертуару у процесі вокального

розвитку учнів ДМШ. Завдяки своїм природним якостям пісенний фольклор сприяє як формуванню художньо-естетичного світогляду, національно-етичних якостей учня, так і розвитку його вокальної техніки.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ДМШ

2.1. Методика застосування творів малих фольклорних форм

На неоціненну роль дитячого пісенного фольклору у вокальному розвитку дітей наголошували видатні діячі вітчизняної музичної культури й педагогіки М. Лисенко, М. Леонтович, М. Вербицький, К. Стеценко, Ф. Колесса, Л. Ревуцький, М. Максимович, П. Сокальський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші.

І особливе значення на початковому етапі формування співочих навичок учнів належить так званим малим фольклорним формам, які складаються із кількох простих й не складних за змістом музичних фраз, але містять у собі чималі жанрові багатства. Саме ці форми сприяють розгортанню і накопиченню естетики звукової культури, бо відкривають дитині через гру звуками, словами, словосполученнями можливість відобразити специфіку рідної мови, характерну для неї співучість, мелодійність, образність. У результаті спілкування з творами малих фольклорних форм учням передається їх настрої і почуття: радість, жаль, смуток, ніжність, тривога. Вони сприяють збагаченню їх словникового запасу, активізують розумовий розвиток, поглиблюють сприйнятливість і чутливість, формують гуманне ставлення до світу [49].

Серед малих форм фольклору народна мудрість зберегла колискові пісні, загадки, скоромовки, приказки, тощо. Виконання народних пісеньок, читання потішок, що супроводжуються показом наочного матеріалу, більш глибоко впливає на почуття дитини, сприяє запам'ятовуванню тексту. Дуже важливо навчити дітей прислухатись до

фольклорного сюжету і розуміти його зміст. З цією метою можна обігрувати малі форми фольклору, використовувати яскраву наочність, іграшкові музичні інструменти. В основному твори малих пісенних форм використовують як музично-методичний матеріал для розспівок, під час яких відбувається формування вокальних навичок у дітей.

Разом з тим, колискові пісні, потішки, пестушки, забавлянки, скоромовки тощо мають й вихований потенціал – вони відіграють важливу роль у передачі знань про навколишню дійсність, у формуванні дитини як національно свідомої особистості з високими духовно-моральними якостями.

Своєрідним жанром дитячого пісенного фольклору є скоромовки, цінність яких полягає не в смисловому навантаженні, а в такому доборі й розташуванні слів, вимова яких вимагає певних зусиль і сприяє виробленню дикції, правильної артикуляції, отже, підвищує культуру мовлення [39].

Виспівування скоромовок на одному, або декількох звуках у швидкому темпі сприймається як весела забава, тому діти їх люблять і легко засвоюють (наприклад такі скоромовки: *«Зеленіли в лузі лози, заблукали в лозах кози. Кіз у лозах я знайду і додому приведу»*, *«Сидить сойка на сосні, щось посапує у сні. А на смереці сова коліскову їй співа»*. *«Ходить квочка коло кілочка, водить діточок коло квіточок»* тощо).

Дидактично доцільною малою формою пісенного фольклору вважаються лічилки, які виконуються, як правило, речитативом. Авторами і виконавцями цього фольклорного жанру є самі діти. Зразком лічилки є загальновідома *«Котилася торба з високого горба. А в тій торбі хліб-паляниця, з ким захочеш, з тим поділися»*.

Широко побутує в музичній етнопедагогіці такий жанр дитячого фольклору, як мирилки – невеличкі пісеньки, що спрямовані на відновлення дружніх стосунків між дітьми. Хоча мирилки простенькі за змістом і формою твори, коефіцієнт їх корисної дії значний. Вони

вносять у бурхливе дитяче життя мир, знижують напруження, викликане конфліктними ситуаціями (Приклад мирилок: *«Настрій радісний, веселий, хай панує у оселі», «Битися - не билися, трохи посварилися, потім посміялися, друзями zostалися», «Дві подружечки зажурилися, дві подружечки посварилися. Тобі яблучко, мені грушечка – не сварімося, моя душечка. Тобі яблучко, мені зернятко - не сварімося, моє серденько»*).

Забавлянки й утішки – це коротесенькі пісеньки гумористично-жартівливого змісту, що супроводжуються відповідними рухами, призначення яких активізувати єдність слова та моторики дитини та розвивати її мовлення. Незважаючи на свою простоту, забавлянки сприяють жвавому спілкуванню з довіллям, формують відчуття прекрасного. Забавлянки – напрочуд вдала й доцільна форма спілкування дорослого з дитиною, що викликає в маляти почуття фізичного комфорту, радість, активізує сприйняття різноманітних зовнішніх подразників (наприклад *«Сорока-білобока»*).

Утішки – це дуже простенькі пісні-ігри, які, на відміну від колискових, залучають дитину до співучасті, привчаючи її до певних навичок та викликаючи увагу до деяких речей, дають школярам змогу розвивати природні музичні здібності, розкривати творчий потенціал (*«Єдна ніжка дубоче»* тощо).

Дидактично доцільним у музично-естетичному розвитку учнів ДМШ є залучення до їх вокального навчання пісенного-ігрового репертуару, який передусім впливає на емоційну сферу дитини, створюючи невимушені позитивні умови навчання й виховання через включення її до знайомого з раннього дитинства виду діяльності – гри. Даруючи задоволення і радість, через яскраву образність і музичність, дитячі пісні-ігри дають школярам змогу розвивати природні музично-виконавські здібності, розкривати творчий потенціал. Задля формування вокально-виконавських навичок учнів корисними є ігри-хороводи, де

організуючим компонентом виступає пісня (наприклад, «*Ой у полі гречка: сидить зайчик*», «*Ладунки, ладусі!*», «*Подоляночка*» та ін.).

Використання у навчальному репертуарі українських колискових пісень набуває великого значення у вокально-культурному вихованні учнів, оскільки актуалізує дитячі враження, розвиває інтонаційно-образні навички, формує сімейно-родинні цінності.

Це один з найдавніших жанрів народної родинної лірики, специфічний зміст і форма якого функціонально зумовлені присиплянням дитини, а за образно-тематичною структурою і інтонаційно-ритмічною будовою вони споріднені із замовляннями. Але визначальним у колисковій пісні є не смисловий, а звуковий (ритмо-мелодійний) компонент. Такі пісні переважно короткі, побудовані на невеликій кількості звуків, не мають розгалуженої мелодії та складного тексту.

Виконання колискових пісень відрізняється від виконання «дорослого» мелосу. Колисанкові звороти на зразок «а-а-а», «баю-баю-баю», «люлі, люлі, люлі» є мелодичним розспівом-вокалізацією, який набуває розширеного вигляду і переростає в регулярний приспів, який імітує ритм погойдування (на приклад: «*Ой ну, люлі, коточку*», «*Ой, ходить сон*», «*Ой, ну люлі, люлі*», «*Місяць ясененький*»).

Учні охоче вивчають такі пісні, отримуючи емоційне задоволення та одночасно виховуючи в собі почуття метро-ритму, вільного та імпровізаційного початку. Розучування колискових пісень корисне для формування співацьких навичок кантиленного звучання.

Таким чином, простота і лаконічність застосування виражальних засобів, які притаманні музично-поетичної стилістики малих форм дитячого пісенного фольклору, актуалізують природний музично-творчий потенціал дитини, сприяють активному розвитку її вокально-виконавських здібностей.

2.2. Залучення творів різних жанрів українського пісенного фольклору у навчально-виконавську діяльність учнів

У попередньому розділі ми довели, що народно-пісенна творчість, завдяки своїй художності і простоті, легко сприймається і засвоюється учнями (насамперед, молодшого шкільного віку). Вона найбільш повноцінно в педагогічному розумінні впливає на формування художнього смаку і музичної свідомості дітей, слугує справі виховання любові до вітчизняної культури.

З давніх давен народна пісня користується заслуженим успіхом у вихованні особистості – вона була, є і буде найдоступнішим навчальним матеріалом. Багато українських композиторів надавали великого значення дитячій музичній творчості, усвідомлюючи, що музична діяльність, насамперед, виховує школярів, розвиваючи при цьому інші якості особистості. Тому, при створенні різноманітних посібників для музичного виховання дітей, вони обирали у якості музично-методичного матеріалу саме ті народнопісенні твори, які мали конкретне педагогічне спрямування. Видатний композитор-педагог М. Леонтович вважав народну пісню головним засобом виховання дітей на початковому етапі їх музичного розвитку. Він «пропонував починати з безнотного співу на основі народних мелодій, вважав ці мелодії незамінними в оволодінні нотною грамотою» [6, с. 5].

Для музично-пісенної народної творчості характерною є різноманітність жанрів, яка зумовлена, на думку І. Руснак, історичними особливостями буття українського народу, його духовними потребами, конкретним процесом взаємодії літератури і музичного фольклору. У навчальному посібнику «Український фольклор» дослідниця зауважує: «Соціально-побутові функції, способи виконання, поєднання текстів з мелодією, інтонацією, рухами, танцями тощо зумовили родове, жанрове,

тематичне, образне й поетикальне розмаїття словесного народного мистецтва» [38, с.8].

Як вважають більшість практикуючих педагогів-музикантів, саме різножанровість народних пісень слугує незамінним дидактичним матеріалом, який сприяє розвитку музично-творчих здібностей учнів, дає можливість виявити їм власні творчі нахили.

Найдавнішими українськими народними піснями є **календарно-обрядові**, які тісно пов'язані із аграрним календарем і створюють урочистий, святковий, радісний настрій, приносять естетичну насолоду. Ці пісні виконують сольо й колективно в хороводах та іграх, у яких поєднані образне слово, мелодія, танцювальні рухи, драматична дія, що створює художню цілісність образу твору.

До календарно-обрядових пісень зимового циклу належать колядки та щедрівки, у яких разом з побажанням господарям щастя і добра, організовувалось цікаве театральне дійство зі старовинною назвою «вертеп». За всім цим з цікавістю спостерігали маленькі діти, які згодом самі брали активну участь у подібних народних святах («Добрий вечір тобі, пане-госпорарю», «Ой, сивая тай зозуленька», «Щедрик».

Навесні діти вже співали веснянки та гаївки, де органічно поєднувались слово, мелодія та танець. Дитячі пісні-заклички – це типова календарна поезія, в основі якої лежить реальне змалювання картин природи, людської праці, труднощів і перешкод, які долає людина, підкорюючи природу. Безпосереднє звертання до явищ природи, рослин, тварин надає оптимістичного колориту пісням-закличкам, викликає почуття бадьорої впевненості у своїх силах, в тому, що людина може примусити сили природи служити собі на користь («Прийди, прийди, весна красна», «Благослови мати», «Подольночка», «Ой нумо, нумо, в зеленого Шума», «А ми просо сіяли...»).

Літній період теж відзначається цікавим народним обрядом з піснями під час святкування магічного дня Івана Купала («Заплету

віночок...», «Купала на Івана»), піснями про природу та працю людей. Такою є жартівлива пісня про городину «Ходить гарбуз по городу», в якій завдяки персоніфікації рослини зображені, як люди: вони розмовляють, родичаються між собою, ходять один до одного в гості. Дотепна форма пісні-вірша робить цікавою і доступною дітям розповідь про те, які рослини об'єднуються в сім'ю «городніх культур».

А під час завершення сільськогосподарських робіт, восени виконували жнивварські пісні, у які збереглися давні символи – згадки про птахів («Котився віночок по полю...», «Ой літає соколонько», «Ой додому, женчики, ходіте»).

Унікальним надбанням українського народу є родинно-побутові пісні, що супроводжували найрізноманітніші перехідні життєві етапи людини, акумулюючи найдавніші уявлення і знання про її світ та природу. Виконуючи такі пісні, учні вивчають норми і правила народного етикету, національні традиції. А в процесі активного виконання родинних пісень у дітей розвиваються інтонаційно-образні навички, формуються сімейно-родинні цінності («Закувала зозуленька», «Ой з-за гори кам'яної», «А я в батька росла», «Ой гай, мати, гай»).

Особливе місце серед родинно-побутових пісень відводиться колисковим. Їх розучування вводить дітей у світ глибоких материнських почуттів, сюжети прості й зрозумілі. Вони першими вчать дитину розуміти зміст слів як певного об'єднання звуків. Завдяки колисковим пісням доброта, душевний світ матері й краса її мови передаються дитині. Н. Сивачук до основних функцій колискових пісень відносить практично-побутову, пізнавальну, емоційну, психотерапевтичну, морально-етичну та функцію формування естетичного чуття [41, с. 35]. Колискові пісні також корисно залучати до вокального розвитку дітей на початковому етапі навчання, оскільки побудова їх проста – заспів й приспів являють собою ритмічне повторення певних слів чи звуків, своєрідних звертань («люлі-люлі», «а-а-а», рідше «баю-баю»), вони не

мають розгалуженої мелодії та складного метро-ритмічного малюнка («Ходить сон по долині...», «Котику сіренький», «Люлі, люлі, мій синочку», «Ой ходить сон коло вікон»).

У подальшому музичному вихованні учнів доцільно ознайомити з такими українськими народнопісними жанрами, як історичні пісні й думи. Такі твори пробуджують національну свідомість народу, сприяють формуванню в молоді шляхетних почуттів, вчать глибше зрозуміти, за словами Т. Шевченка, хто ми, чії сини, чіх батьків діти. А більш складна мелодико-ритмічна організація творів епічного жанру активізує процес формуванню у учнів вокально-виконавських навичок («Ой попід гай зелененький», «Гей, там на горі Січ іде», «Маруся Богуславка», «Іван Богун» та інші).

Вагоме вокально-виховне значення мають також українські жартівливі пісні. Вони використовуються перш за все з логопедичною метою, для розвитку мовлення дітей, формування їх дикційної виразності у співі. Динамічність подій у жартівливих піснях відповідає психофізіологічним особливостям дітей. Тому такі пісні сприяють розвитку відчуття ритму, спонукають до активних вокально-виконавських дій («Ой джигуне, джигуне», «Грицю, Грицю до роботи», «Бодай ся когут знудив», «Дощик, дощик», «Ой піду я до млина», «Ти до мене не ходи», «Чом, чом не прийшов» та ін.).

Не можливо переоцінити цінність ліричних українських народних пісень у вокальному вихованні учнів ДМШ, які сповнені загальнолюдськими почуттями, високим моральним пафосом, художньою довершеністю. Ліричні пісні різноманітні за тематикою, сюжетами, мотивами, колоритністю образів. Вони поділяються на соціально-побутові (козацькі, чумацькі, бурлацькі, гайдамацькі, рекрутські, солдатські (жовнірські), заробітчанські, кріпацькі, наймитські, робітничі та ін.) й родинно-побутові (про почуття, долю, сирітство, жартівливі, пейзажні тощо). Більшість з них сприйняті

народом від письменників та композиторів, відшліфовані, удосконалені не лише за формою, а й мелодійно. Відображаючи народне світосприйняття, вони природно поєднують органічно-реалістичну конкретику, метафорично-символічну образність, високий рівень узагальнення, глибинне емоційне ставлення до зображуваної події, широку палітру художньо-виражальних засобів. «У них традиція народної пісенної поезики простежується на рівні всіх компонентів: конкретна фабула з драматичними колізіями, діалогами чи монологами; масштабність форми; тенденція до безперервного розгортання дії; усталені художні засоби (метафори, постійні епітети, гіперболи тощо)» [38, с. 151].

Основними музичними виражальними засобами ліричних пісень є наспівність, простота мелодії і ритмічної структури, виразність і багатство мелодійних зворотів, насичена гармонія, тісний зв'язок поетичного та музичного текстів, глибока емоційність. Все це дає можливість педагогам-вокалістам використовувати ліричну народну пісню у формуванні вокально-виконавської культури учнів на всіх етапах музичного навчання («Хусточка», «Ой ходила дівчина бережком», «Пливе човен», «Тиха вода», «Глибока кирниця», «Ой не світи, місяченьку», «Чом ти не прийшов», «Я щаслива з роду» тощо).

Таким чином, педагогічне керівництво музично-естетичною діяльністю учнів на матеріалі українського пісенного фольклору в навчально-виховній роботі дитячої музичної школи дає можливість стверджувати, що це дозволить підвищити ефективність розвитку музично-естетичної культури дітей початкової ланки музичної освіти. А проведена нами робота з поглибленого ознайомлення дітей з українською народною музичною творчістю сприяє загальнокультурному розвитку учнів, активізації інтересу дітей до української народної пісні та оптимізує формування їх вокально-виконавських умінь і навичок.

ВИСНОВКИ

У процесі нашого дослідження ми дійшли наступних висновків.

Українські народнопісенні твори, зберігаючи традиційні світоглядні компоненти як результат багатовікового досвіду народу, є цінним надбанням поколінь минулих, сучасних і майбутніх. Опанування українських фольклорних традицій сприяє зануренню в справжню ідейну сутність нашого народу, його колективність, соборність, єдність. Глибоке знання свого коріння, генези своєї сутності дає змогу не тільки любити українську мову і культуру, а й позиціонувати її як частину європейської скарбниці народної творчості. А виховання засобами українського фольклору найбільш природним шляхом створює умови для розкриття здібностей дитини, формування її творчої активності, виховання самобутності, реалізації культурно-естетичного потенціалу. Українські пісні постають як певний культурний маркер епохи, вони несуть історико-етичне навантаження, що формувалося віками. Виходячи з цього стає очевидним те, що вивчення традицій народнопісенної творчості є найбільш ефективним засобом музичного розвитку й формування вокально-виконавської культури учнів дитячої музичної школи. Відродження українських співочих народних традицій має велике значення для розвитку та виховання високоосвіченої, всебічно та духовно розвиненої особистості. Вокальне виховання підростаючого покоління на основі традицій української народної пісенної творчості нашого народу сприяє зміцненню й піднесенню музичної та духовної культури всіх українців.

Педагогічна доцільність використання пісень українського фольклору у вокальному вихованні дітей обґрунтовується їх художньою довершеністю, доступністю образів, ясністю мелодії. Педагогічний потенціал пісенного фольклору полягає перш за все в інтонаційній наспівності, певній лаконічності мелодії і ритмоструктури, прямій

емоційності сповідання чи зображення реальності, тобто проекції історії життя народу, його думок, почуттів.

Українські народні пісні містять безліч виконавських зручностей, які є безцінними для вокальної педагогіки початкового етапу навчання. Перш за все, це – красиві мелодичні звороти, розраховані на діапазон необроблених голосів. Зручності фольклорних мелодій для постановки голосу криється, мабуть, у тому, що вони пройшли історичний шлях природного професійного відбору: виконувані багатьма поколіннями народних співаків, вони залишили в собі саме ті вокальні звороти, які є природними для голосового апарату співака. Зручність, простота, надзвичайна виразність, краса та довершеність українських народних пісень – це комплекс ознак, який притаманний цим зразкам світової культури. На доцільності вивчення народнопісенної творчості у процесі музичної освіти, і зокрема вокального навчання, наголошували М. Леонтович, К. Стеценко, Ф. Колесса, О. Потебня, А. Іваницький та інші вітчизняні фольклористи-педагоги, зазначаючи, що українські народні пісні вирізняються надзвичайно органічним поєднанням музичного та поетичного пластів. Детальному й точному розкриттю характеру, стану, усвідомленню смислової та сюжетної канви твору допомагають акценти музичного висловлення, які відповідають вербальним наголосам та смисловим мовленнєвим кульмінаціям.

У вокально-педагогічному аспекті українські народні пісні є доцільним матеріалом для здобуття основних вокальних навичок: співу на опорі та чіткої артикуляції. Принципи, за якими побудовані українські народні пісні, повністю відповідають фізіологічним нормам природного вокального звуковидобування, що уможливорює свідоме та поступове відпрацювання навичок вокального дихання. Цьому ж сприяє невеликий діапазон пісень, який не виходить за межі робочого регістру співака-початківця. А фонетичні особливості української мови, що полягають у питомому домінуванні голосних звуків над приголосними

та їх природному округленні, полегшують роботу над ясністю й летючістю «чистих голосних», тобто – над правильною вокальною позицією. Перевага в українській мові пом'якшених, дзвінких приголосних, які є артикуляційною опорою співака, є ще одною запорукою ефективного формування в учнів чіткої вокальної вимови.

Вивчення музичного фольклору у його жанровій різноманітності, поєднання народнопісенних здобутків з педагогічною наукою, спонукає і зобов'язує до пошуку ефективних методів виховання учнів початкової ланки музичної освіти. У цьому зв'язку актуалізується проблема фахової підготовки музично-педагогічних кадрів, їхньої готовності до формування у вихованців інтересу до народної пісні.

Педагогічне керівництво вокально-виконавською діяльністю учнів на матеріалі українського пісенного фольклору дає можливість стверджувати, що це сприяє підвищенню ефективності музично-естетичного розвитку дітей. Тому в основу навчальної програми з вокалу для учнів КПНЗ «Великоолександрівська ДШМ» ми поклали дитячий фольклор, який охоплює словесну творчість дорослих для дітей (колискові пісні, забавлянки, пестушки та ін.), творчість дорослих, яка з часом перейшла до дитячого репертуару (ігри-хороводи, жартівливі та ліричні пісні) й безпосередньо дитячу творчість (скоромовки, лічилки).

А проведена нами навчально-виховна робота з поглибленого ознайомлення дітей з українською народною музичною творчістю створила оптимальні умови для найповнішого прояву особистих вокально-виконавських здібностей учнів, активізувала їх загальнокультурний розвиток, викликала зацікавленість українською народною піснею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдієвський А.Т. Хрестоматія з музики для дітей молодшого шкільного віку (1-4 класи): навч. посіб. / А.Т. Авдієвський, А.Г. Болгарський. – К.: РННЦ “ДІНІТ”, 2000. – 83 с.
2. Актуальні питання естетичного виховання молоді засобами музики: монографія / М.А. Печенюк, О.М. Прядко, Г.П. Ватаманюк, Т.П. Карпенко та ін. // за заг. ред. Печенюк М.А. – Кам’янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2014. – 200 с.
3. Барвінський В. Колядки і щедрівки для фортепіано зі словесним текстом / В. Барвінський – Т.: Збруч, 1997. – 24 с.
4. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів / А.М. Богуш – К.: Видавничий Дім «Слово», 2006. – 304 с.
5. Виготський Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. / Л.С. Виготський. – М.: Просвещение, 1991. – 126 с.
6. Гордійчук М.М. М.Д. Леонтович-педагог / М.М. Гордійчук. // В кн. Практичний курс навчання у середніх школах України. – К.: Муз. Укр., 1969. – С. 5-7.
7. Грица С. Фольклор у просторі і часі: Вибрані статті / С. Грица. – Т.: Астон, 2000. – 228 с.
8. Дідич Г. Вплив народної музики на морально-естетичне виховання школярів / Г. Дідич // Наукові записки. – 2014. – Вип. 125. – С. 67–70.
9. Дмитренко М. Українська фольклористика: акценти сьогодення / М. Дмитренко. – К.: Сталь, 2008. – 236 с.
10. Довженок Г. Український дитячий фольклор: Віршовані жанри. / Г. Довженок. – К.: Наукова думка, 1981. – 171 с.
11. Другальов В.В. Історія, розвиток та сучасний стан пісенної культури та обрядів Голопристанщини: За підсумками досліджень фольклорно-

- етнографічних експедицій до Голопристанського району / В.В. Другальов. – Херсон: Просвіта, 1995. – 42 с.
12. Духовний розвиток особистості засобами мистецтва: Навчально-методичний посібник / Автор і упорядник С.Т. Репетій. – Біла Церква, 2005. – 399 с.
  13. Закон України «Про позашкільну освіту» // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47.
  14. Закон України «Про культуру». Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 24. – С. 168.
  15. Закон України «Про освіту». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
  16. Іваницький А. Український музичний фольклор: підручник для вищих учбових закладів / А. І. Іваницький – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 320 с.
  17. Колесса Ф. Музикознавчі праці / Ф. Колесса // підгот. до друку, вступ С.Й. Грици. — К.: Наукова думка, 1970. – 592 с.
  18. Колесса Ф.М. Шкільний співанник / Ф.М. Колесса. – К.: Муз. Україна, 1993. – 217 с.
  19. Колискові пісні: Збірка пісень для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку / упор. Паронова В. І., Шевченко Н. М. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 96 с.
  20. Концепція сучасної мистецької школи. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245318404&cat_id=244931905.
  21. Короткий енциклопедичний словник з культури / М.М. Корінний, В.Ф. Шевченко. – Київ: Україна, 2003. – 384 с.
  22. Коротя-Ковальська Валентина. Зарубіжні та вітчизняні дослідники українського фольклору. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.yatran.com.ua/articles/263.htm>

23. Лановик М. Українська усна народна творчість: підручник. / М. Лановик – К.: Знання – Прес, 2001. – 591 с.
24. Макаренко О. Нариси з історії етномузичної культури Півдня України / О. Макаренко. – Миколаїв, 2001. – 163 с
25. Мишанич С. Усна народна творчість / С. Мишанич // Культура і побут населення України. – К., 1991. – 284 с.
26. Навчальні програми з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку / за ред. Биковського Т.В., Шкура Г.А. – К.: УДЦПО, 2016. – Вип. 1. – 222 с.
27. Науменко Т. Музичне виховання школярів засобами українського фольклору / Т. Науменко. – К.: Віпол, 1996. – 63 с.
28. Нудьга Г.А. Українська дума і пісня в світі / Г.А. Нудьга. – К.: Наук. думка, 1998. – 271 с.
29. Нудьга Г.А. Українська пісня в світі : дослідження / Г.А. Нудьга. – К.: Муз. Україна, 1989. – 535 с.
30. Одарченко В. Виховний потенціал українського народного мистецтва [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/GNVP/2012_59_2/5.pdf
31. Олексюк О.М. Музична педагогіка: Навчальний посібник / О.М. Олексюк. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188 с.
32. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : навч. посіб. / О.М. Олексюк, М.М. Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
33. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах: навч. Посібник / Е.П. Печерська. – К.: Либідь, 2001. – 272 с.
34. Питання дослідження та збереження народного фольклору Херсонщини / Упорядн. І. Мацієвський. – Л., Херсон, 1991. – 176 с.
35. Положення про початковий спеціалізований мистецький навчальний заклад (школу естетичного виховання), затверджене наказом Міністерства культури і мистецтв України від №523 від 06 серпня

- 2001 із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства культури і туризму № 331 від 23.05.2006 та наказом Міністерства культури України № 731 від 14.09.2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0803-01>
36. Потебня О.О. Естетика і поетика слова / О.О. Потебня. – К.: Мистецтво, 1985, – 302 с.
37. Русин М.Ю. Фольклор: традиції і сучасність / М.Ю. Русин. – К., 1991. – 103 с.
38. Руснак І.Є. Український фольклор: навчальний посібник. / І.Є. Руснак. – К.: Видавничий центр «Академія», 2010. – 304 с. (Серія «Альма-матер»).
39. Садовенко С. Розвиток музичних здібностей засобами українського фольклору: навчально-методичний посібник / С. Садовенко. – К.: Шкільний світ, 2008. – 128 с.
40. Семенов О.М. Український фольклор: Навчальний посібник. / О.М. Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 256 с.
41. Сивачук Н. Український дитячий фольклор: підручник. / Н.Сивачук – К.: Деміург, 2003. – 288 с.
42. Скуратівський В. Дідух: Свята українського народу. / В. Скуратівський – К.: Освіта, 1995. – 272 с.
43. Смоляк О.С. Український дитячий музичний фольклор: підручник-хрестоматія для викл. та учнів. / О.С. Смоляк. – Тернопіль: ЛІЛЕЯ, 1998. – Вип. 1. – 78 с.
44. Ступарик Б.М. Школі – національне виховання молоді (вибрані статті) / Б.М. Ступарик. – Івано-Франківськ: Плай, 2005. – 304 с.
45. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей // Избранные труды: В 2 т. / Б.М. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с.
46. Українська література для дітей та юнацтва: підручник. / Т.Б. Качак. – К.: ВЦ «Академія», 2016. – 352 с.

47. Українська музична культура: Погляд крізь віки (у співавторстві з Б. Сютюю). – К.: Муз.Україна, 2014 – 590 с.
48. Українська фольклористика. Словник-довідник / Укладання і загальна редакція Михайла Чернопиского. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 448 с.
49. Український дитячий музичний фольклор у художньому розвитку молодших школярів: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів, напряму підготовки «Початкова освіта» / Автор М.В. Вацьо. – Вінниця, 2015. – 120 с.
50. Українські народні пісні з нотами. / Упоряд. Г.І. Ганзбург. – Харків: «Видавництво САНА», 2010. – 840 с.
51. Філоненко С.О. Усна народна творчість: навчальний посібник / С.О. Філоненко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 416 с.
52. Швидків Г.Р. Українські народні пісні та романси в курсі постановки голосу / Г.Р. Швидків. – Рівне, 2006. – 130 с.
53. Шевченко Н.С. Синтез співацьких манер в українській музиці кінця ХХ – початку ХХІ століть: автореф. дис...канд. мистецтвознав.: 17.00.03 / Н.С. Шевченко; Одеська державна музична академія ім. А.В. Нежданової. – Одеса, 2015. – 160 с.
54. Шейко В.М. Історія української культури : навч. посіб. / В.М. Шейко, В.Я. Білоцерківський. – 4-те вид., стер. – К.: Знання, 2012. – 271 с.

СЦЕНАРІЙ КОНЦЕРТУ

«Українська пісня – це душа народу»

А пісня – це душа. З усіх потреб потреба.

Лиш пісня в серці ширить межі неба.

На крилах сонце сяйво їй лиша –

Чим глибше пісня, тим ясніш душа.

І. Драч

Ведуча: –Українська народна пісня... Жодна нація за всю історію не має такої кількості пісень, яку створив український народ. В ЮНЕСКО зібрана дивовижна фонотека народних пісень країн усього світу. У фонді України там знаходиться близько 15,5 тисяч пісень! На другому місці після України перебуває Італія з кількістю 6 тисяч пісень.

Українська пісня є однією із святинь нашого народу, його найціннішим духовним скарбом, його гордістю і красою.

Михайло Стельмах писав, що пісня супроводжує українця від колиски до могили, бо не було значної події в житті народу, нема такого людського почуття, яке б не озвалося в українській пісні чи ніжністю струни, чи рокотанням грому. Український народ створив так багато пісень, що якби вивчати кожного дня одну нову пісню, то на вивчення усіх не вистачило б людського життя!

Українські народні пісні дійшли і до наших часів, але на жаль вони відійшли на другий план. У людей зараз з'явилися інші інтереси і їм навіть не цікаві українські пісні. І нашою метою сьогодні є - познайомити вас з українською піснею, з її мелодичною красою та різножанровістю.

Сьогодні ми підготували для вас невеличкий концерт, в якому підібрали пісні різних жанрів та характерів. І почнемо з календарно-обрядових пісень.

Календарно-обрядові пісні – одні з найдавніших в українському фольклорі. Вони поділяються на чотири цикли, як і пори року - зимовий, весняний, літній та осінній. До пісень зимового циклу належать **колядки та щедрівки**. Сьогодні вашій увазі хочемо представити всесвітньо відомий **«Щедрик»** у обробці **Миколи Леонтовича**. Цьому твору виповнилось більше ста років! Його співають на всіх мовах світу! Всього з трьох нот, з яких складається поспівка щедрівки, композитор створив справжній шедевр!

А виконають для вас цей твір дівочий ансамбль ДШМ.

Ведуча: – Колись наші пращури ділили рік на дві частини: зима (Коляда) і літо (Купала). Пізніше з явилася нова пора року – весна (передліття). Вона розпочиналася зі святкувань на честь Лада – бога весни і кохання. Пісні, які співали в цей період, називаються – **веснянками**. Їх співали з 22 березня аж до Зелених свят 8 червня. Кожен регіон України має свою назву веснянок: гаївка, гаїлка, ягілка, гагілка та ін. Веснянки виконувались переважно дівчатами.

Пісні весняного циклу є різні: **закличні**(**«Благослови мати»**), **хороводні, розмовні, сценічні, ігрові** та ін. Мабуть немає такої людини яка б не знала веснянку **«Подольночка»**, яку зараз для вас виконають **Гомазкова Анастасія та Сидорчук Віолетта**.

Літній цикл календарно-обрядових пісень розпочинають **купальські пісні**. До свята Купала дівчата прикрашали квітами і стрічками деревце. Його називали по-різному: «купало», «марена». Біля нього танцювали. Хлопці розпалювали вогнище, а потім на пару з дівчатами стрибали через нього. Потім всі купались, бо вірили, що на Купала сонце теж вмивалося, то ж вода освячена і має лікувальні властивості. Зокрема існувало повір'я про цвіт папороті: хто його зірве,

буде розуміти мову тварин і рослин. Закінчувалося святкування утопленням «купала». Дівчата ворожили, пускаючи на воду вінки, а хлопці їх виловлювали та вгадували, якій саме дівчині він належить.– А зараз **Бока Руслана** виконає для вас купальську пісню **«Купала на Івана»**.

Говорячи про українські пісні, хочеться сказати про жнивварські обряди. Вони поділяються на **зажинки, жнива та обжинки**.

В обжинкових піснях збереглися давні символи – згадки про птахів. Наприклад: сокіл – символ сили, зозуля – символ суму. Обжинкові пісні співались гуртом, переважно жінками-жницями.

А зараз послухайте обжинкову пісню **« Ой літає соколенько»** у виконанні дівочого ансамблю ДШМ.

Наступною сторінкою нашої бесіди буде розмова про **родинно-обрядовий (побутовий) фольклор**. Вже сама назва цих пісень говорить сама за себе. Здавна в народі кожен важливий момент людського буття супроводжувався обрядами і піснями. З перших днів життя дитину огортає тепло батьківських долонь і ніжно проспівана матусею **колискова**. Цей жанр відноситься до родинно-побутових пісень. Головним персонажем в колискових є **котик**. Адже ця тваринка давно мешкає з людьми в хаті. Раніше навіть був звичай класти kota в нову колиску. Колискова – це своєрідний оберіг, головне призначення якого – захистити малюка від злих сил.

А зараз послухайте колискову **« Ой ходить сон»** в моєму виконанні.

Також до родинно-обрядових пісень відносяться **хрестинні, весільні пісні та плачі і голосіння**, які пов'язані з наступними етапами життя людини.

Багато українських народних пісень не пов'язані з будь-якими обрядами. Вони відносяться до необрядового фольклору. До них належать: **дитячі, жартівливі та ліричні пісні**.

Дитячі пісні – це творчість самих дітей. До них відносяться: **примовки, скоромовки, прозивалки, лічилки, небилиці, мирилки**. Всім відомі пісні «**Іди, іди дощику**», «**Ходить гарбуз по городу**» та інші.

Сьогодні вашій увазі хочемо представити дитячу пісню «**Щебетала пташечка**», яку також можна віднести і до веснянок. А виконає її для вас **Бурбело Маргаритка**.

Жартівливі пісні – назва говорить сама за себе. Головне їх завдання – викликати посмішку та подарувати гарний настрій. Тематика цих пісень різна, але переважно торкається стосунків між людьми, іноді трапляються алегоричні образи. Всім відомі «**Ой джигуне, джигуне**», «**Грицю, Грицю до роботи**», «**Од Києва до Лубен**» та багато інших.

А зараз послухайте жартівливу пісню «**Я щаслива з роду**» у виконанні дівочого ансамблю ДШМ.

Ліричні пісні поділяють на дві великі групи: **соціально-побутові** та **родинно-побутові**. До першої групи належать: **козацькі, чумацькі, рекрутські, солдатські, наймитські** та інші.

Яскравим прикладом солдатських пісень буде пісня «**Тиха вода**» у тому ж виконанні.

Родинно-побутову групу складають пісні **про кохання, про жіночу та сирітську долю**.

А **Вікторія Яцентюк** в пісні «**Хусточка**» в обр. А Єдлічка повідає вам про тяжку і нещасливу жіночу долю.

Пісні про кохання – це окрема сторінка нашої бесіди. Їх в українському фольклорі настільки багато, що навіть неможливо перелічити! Це і «**Місяць на небі, зіроньки сяють**», і «**Ой у вишневому саду**», і «**Цвіте терен**», «**Ой у гаю при Дунаю**», і «**Несе Галя воду**» і багато, багато інших. Їх можна перелічувати нескінченно!

Послухайте будь ласка ліричну пісню про кохання «**Чом ти не прийшов**» у виконанні **вокального ансамблю ДШМ**.

А зараз для вас прозвучать ще декілька ліричних та жартівливих пісень.

- **«Ой ходила дівчина бережком»** виконає учениця ДШМ **Сидорчук Віолетта**
- **«Пливе човен»** виконає для вас вокальний ансамбль ДМШ
- **Жартівливу пісню «Чом, чом не прийшов»** виконає Олійник **Валерія**
- **«Ой не світи, місяченьку»** виконає учениця ДШМ **Костюк Яна.**
- **«Дощик» в обр. Миколи Лисенка** виконає для вас **Гомазкова Анастасія.**
- **«Ти до мене не ходи»** виконує ансамбль ДШМ

От і дійшов кінця наш концерт. А завершити його хочеться словами великого Кобзаря **Тараса Шевченка:**

Наша дума, наша пісня

Не вмере, не загине.

От де, люди, наша слава,

Слава України!

І музичним завершенням нашої зустрічі буде запальна, весела, жартівлива пісня **« Ти до мене не ходи»**, яку для вас виконають дівчатка вокального ансамблю Дитячої школи мистецтв.

Афіша концерту

Херсонський Державний Університет
Факультет культури і мистецтв
Кафедра вокалу та хорових дисциплін

Концертна програма «Українська пісня-це душа народу»
творчої кваліфікаційної роботи здобувача ступеня вищої освіти «бакалавр»
Куриленко Тетяни.

Науковий керівник-завідуюча кафедри вокалу та хорових дисциплін,
кандидат педагогічних наук, доцент **Наталія Гунько**
В програмі беруть участь-учні КПНЗ «Великоолександрівської ДШМ»
концертмейстер-**Оксана Одржеховська**

Херсон-2020

Нотний матеріал

ДОЩИК КРАПАЄ ДРІБНЕНЬКО

М. Лисенко

Allegretto grazioso

1. До - щик, до - щик кра - па - є дріб - нень - ко... Я ж ду - ма - ла,
 2. Ко - ли б зна - ла, від - киль ви - гля - да - ти, то б на - йня - ла,
 3. Аж він і - де, аж він і - де, сту - па - є дріб - нень - ко, - то ж то ми - лий,

1. я ж ду-ма-ла за-по-рожець, ньень-ко! Я ж ду-ма-ла, я ж ду-ма-ла--
 2. за-ста-ви-ла стеж-ку про-мі-та-ти. То б на-йня-ла, за-ста-ви-ла,
 3. то ж то лю-бий, ди-ві-те-ся ньень-ко! То ж то ми-лий, то ж то лю-бий,

cresc.

1. за-по-рожець, ньень-ко!
 2. стеж-ку про-мі-та-ти.
 3. ди-ві-те-ся ньень-ко!

4. До-щип, до-щип
 5. Розсердив-ся, розгні-вав-ся

p

poco rit. *a tempo*

4. аж із стрі-хи ка-по-тять, роз-сер-див-ся мій ми-лень-кий, аж но-га-ми
 5. мій ми-лий на ме-не, а як гля-не-сер-це в'я-не і в ньо-го, і

poco rit. *a tempo* *p* *fp* *f*

4. ту-по-тять, роз-сер-див-ся мій ми-лень-кий, аж но-га-ми ту-по-тять!
 5. в ме-не! А як гля-не-сер-це в'я-не і в ньо-го, і в ме-не!

f

Allegro

ОЙ НА ІВАНА КУПАЛА

Українська народна пісня

обр. Ю. Калугіна

The first system shows the piano introduction. It consists of two staves. The right hand has a melodic line with some grace notes and a trill. The left hand has a rhythmic accompaniment. The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is common time (C).

The second system contains the first line of lyrics. The vocal line is on a single staff with a treble clef. The piano accompaniment is on two staves. The lyrics are: "Ой на І-ва-на тай на Ку-па-ла Там дів-чи-нонь-ка". There are some handwritten annotations above the vocal line, including a circled '5' and some notes.

The third system contains the second line of lyrics. The vocal line is on a single staff with a treble clef. The piano accompaniment is on two staves. The lyrics are: "до-лі шу-ка-ла кві-ти аби-ра-ла". There are handwritten annotations above the vocal line, including "Bb", "Gx", and a circled "C".

The fourth system contains the third line of lyrics. The vocal line is on a single staff with a treble clef. The piano accompaniment is on two staves. The lyrics are: "вру-чеч-ки кля-ла, до рі-ч-ки лес-ля вво-ду пус-ка-ла". There are many handwritten annotations, including "P", "Allegro", "Bb", "Gx", "F#", and "C".

Ой сві - ти сон - це,

сві - ти та не гріє   щоб мій ві - но - чок

тай не зго - рив   А.....

А ..... щоб мій ві - но - чок .

The first system of music consists of a vocal line on a single staff and a piano accompaniment on two staves. The vocal line begins with a dotted line followed by the lyrics 'щоб мій ві - но - чок'. The piano accompaniment features a rhythmic pattern of eighth and sixteenth notes.

жизний зо - став - ся та ми - лень - ко - му

The second system continues the musical piece. The vocal line has the lyrics 'жизний зо - став - ся та ми - лень - ко - му'. The piano accompaniment continues with similar rhythmic patterns.

в ру - ки ді - став - ся

The third system shows the vocal line with the lyrics 'в ру - ки ді - став - ся'. The piano accompaniment includes some dynamic markings and continues its rhythmic accompaniment.

Ой на І - ва - ня та й на Ку - на - ла .

The fourth system concludes the page with the vocal line lyrics 'Ой на І - ва - ня та й на Ку - на - ла .'. The piano accompaniment ends with a 'rit.' (ritardando) marking. There are also some performance instructions like 'cresc.' and 'p' visible in the piano part.

Ой літає соколонько

(обжинкова)

Східне Поділля.
Записав Леопольд Яценко

Помірно
♩ = 60

1. Ой лі - та - є со - ко - ло - нько по по - лю,
та й зби - ра - є че - ля - до - ньку до - до - му.

2. І - ди, і - ди, че - ля - до - нько, до - до - му,
ви - гу - ля - ла все лі - те - чко по по - лю.

Ой літає соколонько по полю,
Та й збирає челядоньку додому.

Іди, іди, челядонько, додому,
Вигуляла все літечко по полю.

Вигуляла все літечко ще й жнива,
Заболіла головонька ще й спина.

123. ПЛИВЕ ЧОВЕН

Andante

1. Пли-ве чо-вен, во-ди по-вен, та все хлюп-хлюп, хлюп-хлюп,
та все хлюп-хлюп, хлюп-хлюп, та все хлюп-хлюп, хлюп-хлюп.

2. Іде козак до дівчини Та все тюп-тюп, тюп-тюп. (3)	6. Молодому козакові Тютюп купувати. (3)
3. Пливе човен, води повен Та накритий листом. (3)	7. Пливе човен, води повен Та накритий лубом. (3)
4. Не хвалися, дівчинонько, Червоним намистом. (3)	8. Не хвалися, козаченьку, Кучерявим чубом. (3)
5. Бо прийдеться, доведеться Намисто збувати. (3)	9. Бо прийдеться, доведеться Під аршин ставати. (3)
10. Молодого козаченька В військо оддавати. (3)	

ТИХА ВОДА

Moderato

1. Ти-ха во-да, ти-ха во-да бе-ре-жеч-ки ло-мить.
мо-ло-дий ко-зак, мо-ло-дий ко-зак пол-ков-ни-ка про-сить.

2. «Пусти мене, полковнику, із війська додому,
Бо вже скучила, бо вже змучилась дівчина за мною». (2)
3. «Ой рад би я пустити тебе, так довго ти будеш.
А напийсь води, ще й холодної — дівчину забудеш!» (2)
4. «Пив я воду, пив холодну, та й не забуваю,
Поки жив буду — не забуду я, кого я кохаю». (2)

Андрій

ХУСТОЧКО Ж МОЯ...

Українська народна пісня

Обробка А. Едлички
(1821—1893?)

Andante sostenuto

1. Ху-сточко ж мо-я, шов-ко-ва-я! Чи на те ж
я за-роб-ля-ла, щоб не-лю-бу, та й не-ми-ло-му
та ї-ї я по-чіп-ля-ла? // гро-бу.

2. Хусточко ж моя, шовковая!
Обітри мої слізюньки.
Нехай же, нехай же від них
Полиняють квітоньки.
3. Хусточко ж моя, шовковая!
Прийшлось тебе заховати.
З пліточкою, та й дряною
Тепер треба привикати.
4. Хусточко ж моя, шовковая!
Не достанься ворогу;
Покрий мої ясні очі,
Як я ляжу у гробу.

Лисенка

ОЙ ХОДИЛА ДІВЧИНА БЕРЕЖКОМ

Обробка М. Лисенка

Живво

mf *leggiero*

marcato

Ой хо-ди-ла дів - чи-на бе-реж - ком, ой хо-ди-ла дів - чи-на бе-реж - ком,

mf

за-га-ни-ла се - лез-ни ба-тїж-ком, за-га-ни-ла се - лез-ни ба-тїж-ком.